

Vojnoobaveštajna služba u Srbiji

IDENTITET OBAVEŠTAJCA POD KONSPIRATIVNIM IMENOM SALTER I POSLE 75 GODINA JE TAJNA

„**G**rad oslobođen, ali je Valter poginuo...“, glasila je poslednja poruka koju je ratna, do tada ilegalna, radio-stanica Mesnog komiteta KPJ za Sarajevo uputila u jutarnjim časovima 6. aprila 1945. godine povodom pogibije Vladimira Perića Valtera u završnim borbama za oslobođenje Sarajeva.

Kako se navodi u monografiji "Vojnoobaveštajna služba u Srbiji", koju je priredio Urednički odbor VOA, a objavio izdavački centar Odbrana, Perić je nadimak dobio po pištolju od kojeg se nije odvajao. Postao je legenda još za života, a Tito ga je nazvao "najblistavijim ilegalcem oslobodilačkog rata". Početkom 1943. godine upućen je na ilegalni rad u Tuzlu, gde odmah postiže značajne uspehe na obaveštajnom planu. To najbolje ilustruje jedno od njegovih prvih pisama iz tog grada:

"Još mi nije uspelo stvaranje posebnog obaveštajnog centra koji bi samostalno delovao. Naše veze na toj strani i izvori obaveštenja su znatno prošireni i valjalo bi taj posao centralizovati i srediti, ali zasad nemam pogodnog čoveka. Uspeli smo da ostvarimo relativno dobar uvid kod domobrana, legije, pa i policije, ustaškog stožera, a nešto i kod Gestapoa."

U septembru 1943. godine Valter odlazi u Sarajevo, a kao iskusan i sposoban borac i komandant, uspeo je da oživi ilegalni pokret u gradu posle velikih "provala" i da organizuje razgranatu mrežu partizanske obaveštajne službe, koja je svakodnevno dostavljala informacije Vrhovnom štabu. Krunom Valterovog obaveštajnog rada može se smatrati angažovanje nemačkog oficira koji mu je dostavio originalni plan odbrane Sarajeva. Njegov obaveštajni rad inspirisao je autore kulturnog filma "Valter brani Sarajevo".

Veliki uspeh partizanskih obaveštajaca bez sumnje predstavlja i podvig kao što je ubacivanje grupe majora Miloša Vučkovića u Beograd pred njegovo oslobađanje, koji je i oveko-večen u seriji "Povratak otpisanih".

Osim detaljnog opisa tajnih operacija vojnoobaveštajne službe, monografija je ilustrovana i brojnim dokumentima i fotografijama iz života i rada vojnih izaslanika i obaveštajaca.

Monografija "Vojnoobaveštajna služba u Srbiji" podeljena je na četiri vremenska perioda, odnosno do Prvog svetskog rata, između dva svetska rata, zatim od Drugog svetskog rata do 1992. godine i period nakon 1992. godine.

- Monografija je rezultat dvogodišnjeg truda, napora i entuzijazma pripadnika Agencije, koji su, bez bilo kakve materijalne nadoknade, želeći da saznaju više o istoriji VOA i njenim pripadnicima najpre formirali muzejsku postavku, a iz te ideje nastala je i želja da se ona dokumentuje kroz knjigu - kaže za Danas brigadni general Dragan Vladislavljević, direktor Vojnoobaveštajne agencije.

Prema njegovim rečima, ova knjiga na autentičan način prikazuje ne samo istoriju vojnoobaveštajne službe već i srpske vojske i države. Vladislavljević dodaje da su im počeci zajednički, uz napomenu da je u godinama koje su sledile, s razvojem države jačala i služba, koja se na osnovu iskustva koje je sticala kroz balkanske i svetske ratove prilagođavala i efikasno odgovarala svim bezbednosnim izazovima i pretnjama.

Pukovnik Vojnoobaveštajne agencije (VOA) Danko Štrbac kaže za Danas da je ova knjiga jedinstvena jer je ovo prvi put u Srbiji da se, na informativan, ali i popularan način, govori o istoriji vojnoobaveštajne službe, o njenim rukovodiocima, operacijama, ali i pripadnicima, koji su činili njenu pokretačku snagu.

- Uprkos tome što se tokom istorije menjala organizacija vojnoobaveštajne službe, kao i nazivi, njena uloga je ostala nepromenjena. Njen zadatak danas je, kao i pre sto godina, isti - da otkrije namere protivnika, spreči iznenađenja i o tome pravovremeno obavesti državni i vojni vrh - naglašava pukovnik Štrbac.

Jedna od najuspešnijih operacija vojnoobaveštajne službe

Obaveštajci u diplomatskoj misiji tokom pregovora sa Staljinom i Molotovim u noći 5-6. aprila 1941. godine: Božin Simić (prvi zdesna), Dragutin Savić (treći zdesna) u pratnji tadašnjeg ambasadora Gavrilovića

TOKOM
AGRESIJE NA
SAVEZNU
REPUBLIKU
JUGOSLAVIJU
POHVALE NA
RAČUN
SPOSOBNOSTI
OBAVEŠTAJNE
UPRAVE
VOJSKE
JUGOSLAVIJE U
STRANIM
MEDIJIMA
NISU BILE
RETKOST

pre Drugog svetskog rata, koja je prikazana u monografiji, jeste formiranje prvog srpskog obaveštajnog centra u inostranstvu - u Bernu. Kako se navodi, pod konspirativnim imenom "Salter" je poslat u Bern krajem 1938. godine. Bio je pravnik, poliglota, sportista i dobar poznavalac tehničkih sredstava, koja su korišćena u obaveštajnom radu. Njegov zadatak je bio formiranje centra u Bernu, jer se u tom gradu tada nalazio veliki broj obaveštajnih centara stranih službi i mogla su se pratiti dešavanja u Nemačkoj i Italiji. Preko tog centra održavana je veza sa Francuzima, a uspostavljen je kontakt i sa sovjetskom obaveštajnom službom. Redovno su slati izveštaji o političkom, vojnom i ekonomskom stanju u Nemačkoj, namerama Trećeg rajha prema Balkanu, ali i o detaljima nemačkog ratnog plana protiv Jugoslavije. Već u januaru najavili su mogućnost nemačkog napada na Jugoslaviju, a počev od 1. aprila 1941. godine, Generalštab je redovno izveštavan o datumu početka napada - prvo je bio naznačen 3. april, a potom 6. april pred zorom. Identitet obaveštajca pod konspirativnim imenom Salter i danas je tajna.

Operacija "Salter" je samo jedna od operacija koje je obavljao "Tajni servis", odnosno "M" odsek, koji se nalazio u okviru Obaveštajnog odeljenja. O tajnosti tog odseka najbolje govori podatak da ostali pripadnici odeljenja nisu imali pristup i uvid u rad Tajnog servisa.

Jedna od prvih aktivnosti "M odseka" je bila operacija "Dobrovoljac", koja je takođe opisana u monografiji.

"Krajem 1938. godine "Tajni servis" iskoristio je službeni put svog dobrovoljnog saradnika, bankarskog činovnika, u tadašnju Nemačku za prikupljanje važnih podataka o njenim oružanim snagama. Agent je dobio zadatak da proveriti podatke o skladištima goriva kod Regensburga u Bavarskoj i njihovoj protivvazdušnoj odbrani, kao i o aerodromu u okolini Viner Nojštata na teritoriji današnje Austrije na kojem su se obučavali piloti "štuka", bombardera za obrušavanje. Tokom petnaestodnevno boravka u Trećem rajhu ovaj agent je lično opservirao oba objekta, fotografisao prilaze ka skladištima goriva i prikupljao podatke o pomenutom aerodromu kroz razgovor sa prijateljem. Posle povratka u Beograd podneo je iscrpan izveštaj o rasporedu, izgledu i veličini skladišta goriva u okolini Regensburga, kao i o postojanju jake protivvazdu-

šne odbrane. Pored toga, doneo je detaljan opis aerodroma kod Viner Nojštata, načina maskiranja piste i objekata, kao i podatke o sistemu obuke pilota "štuka"; piše u monografiji.

Zanimljivo je da se u monografiji navodi da su od 14 rukovodilaca službe od njenog nastanka do kraja Prvog svetskog rata sedmorica kasnije bili načelnici Glavnog generalštaba ili ministri. Mnogi su govorili strane jezike, a Danilo Kalafatović čak sedam. Inače, od formiranja Spoljnog odseka Glavnog generalštaba 1884. godine do Vojnoobaveštajne agencije danas, na čelu vojnoobaveštajne službe je bio 51 rukovodilac. Prvi rukovodilac je bio vojvoda Radomir Putnik.

- Ukoliko se kaže da je vojvoda Putnik bio rođonačelnik vojnoobaveštajne službe u Srbiji, potpukovnik Dragutin Dimitrijević Apis je svakako rođonačelnik savremene vojnoobaveštajne službe u Srbiji. Njegovim dolaskom na čelo službe tokom balkanskih ratova obaveštajni rad je usmeren ka Austrougarskoj, a nastojao je da razbije ostatke bugarske obaveštajne mreže u Makedoniji i jedan od fokusa rada je bio i prikupljanju podataka o albanskim odmetničkim grupama - objašnjava Štrbac.

inostranstvu - ističe pukovnik Štrbac. On je dodao da je nakon zakonskih izmena 1901. godine Spoljni odsek dobio novi naziv - Izveštajni, da bi devet godina kasnije bio preimenovan u Obaveštajni odsek.

- Iskustva vojnih obaveštajaca u balkanskim ratovima i Prvom svetskom ratu ukazala su da je neophodno da odsek preraste u Obaveštajno odeljenje, što je urađeno Uredbom o Glavnom generalštabu i generalštabnoj struci od 10. aprila 1920. godine, koja je stupila na snagu 6. maja - ističe Štrbac i dodaje da VOA i danas slavi taj datum kao Dan Agencije.

Prema njegovim rečima, poraz u Aprilskom ratu 1941. godine prekinuo je uspon vojnoobaveštajne službe, ali je i napomenuo da je uporedo sa procesom nestajanja tadašnje vojnoobaveštajne službe nastajala nova. Obaveštajni odsek Vrhovnog štaba formiran je 1942. godine, a budući da je brzo uočeno da su zadaci službe na obaveštajnom planu obimni i da premašuju kapacitete odseka, 1944. godine formirano je Obaveštajno odeljenje. Obaveštajno odeljenje Generalštaba je funkcionisalo do 1947. godine, kada je preraslo u Drugu upravu Generalštaba koja

DONOŠENJEM UREDBE 5. MARTA 1884. GODINE FORMIRAN JE SPOLJNI ODSEK, ČIME JE PRVI PUT U MODERNOJ SRPSKOJ DRŽAVI DAT INSTITUCIONALNI OKVIR OBAVEŠTAJNOM DELOVANJU

Pukovnik Štrbac objašnjava da je donošenjem Uredbe 5. marta 1884. godine formiran Spoljni odsek, čime je prvi put u modernoj srpskoj državi dat institucionalni okvir obaveštajnom delovanju.

- Gotovo uporedo sa institucionalnim uobličavanjem srpske vojne obaveštajne službe uspostavljena je i vojna diplomatija. Kako je sticanjem nezavisnosti Srbija dobila pravo da organizuje sopstvenu diplomatsku službu, već krajem 1878. godine u Beču otvoreno je prvo vojno izaslanstvo. Prvi srpski vojni izaslanik bio je major Konstantin Koka Milovanović. Ubrzo nakon toga otvorena su i nova izaslanstva u

je postojala sve do izbijanja građanskog rata na tlu Jugoslavije. Krajem 1992. godine Druga uprava postala je Uprava za obaveštajne poslove, koja je ušla u sastav novoformiranog Sektora za bezbednosno-obaveštajne poslove i kao takva postojala do 2004. godine.

Na osnovu Odluke ministra odbrane 2004. formirana je VOA u okviru Obaveštajno-bezbednosnog sektora Ministarstva odbrane, a dve godine kasnije Agencija je neposredno potčinjena ministru odbrane, kao posebna organizacijska celina Ministarstva odbrane, i tako funkcionise i danas.

- Jugoslavija postoji, a ja sam njen državljanin bez obzira na promenu režima. Vi ste moj šef i molim Vas da mi date uputstva za rad."

Tokom agresije na Saveznu Republiku Jugoslaviju pohvale na račun profesionalizma i sposobnosti Obaveštajne uprave Vojske Jugoslavije u stranim medijama nisu bile retkost.

Pol Biver, u to vreme urednik časopisa "Džejns difens vikli", ocenio je za BBC da je "lično impresioniran analizama Vojske Jugoslavije" i da su eksperti NATO "uvereni da analize koje se izrađuju u VJ ulaze u deset najboljih na svetu". Biver je potencirao da su konferencije za štampu u NATO i drugim zemljama Alijanse predstavljale "indikator" za analitičare u VJ koji su, proučavajući zapadne medije, donosili ispravne zaključke o ciljevima napada i drugim planovima Alijanse.

Kenet Bejkon, portparol Pentagona, u jednom od razgovora sa predstavnicima medija izjavio je da je VJ veoma dobra u analiziranju informacija i njihovom korišćenju za prilagođavanje sopstvene odbrane. "Mi vidimo da se to dešava", izjavio je Bejkon.

(Izvod iz monografije)

Srpski i jugoslovenski obaveštajci uvek su nastojali da izgrade poseban odnos saradnika prema službi. Kao ilustracija za to može da posluži anegdota koju je u svojim neobjavljenim memoarima naveo Kosta Ugrića, vojni izaslanik u Sofiji 1950. i 1951. godine.

"... Dva-tri meseca nakon dolaska u bugarsku prestonicu, u moju kancelariju uđe podoficir Solujić i reče mi da bi jedan čovek hteo kod mene. Uveo je čoveka starog četrdesetak godina koji se predstavio i na moje veliko iznenađenje rekao da se javlja na dužnost. Upitah ga u šali:

- Na kakvu dužnost? Možda pomoćnika vojnog izaslanika?
- Ne! Ja se javljam svome šefu kao stari poverenik jugoslovenske obaveštajne službe.

- Koliko me sećanje služi, ja Vas nisam angažovao za tako nešto, a nisam ni čuo za Vas od bilo koga. Ko vas je uopšte angažovao? Recite ime!

- Na moje istinsko zaprepaštenje, on mi odgovori:
- Pukovnik Draža Mihailović.

U tom trenu ja se setih da je Mihailović bio vojni izaslanik u Sofiji 1935. godine. Zapitah ga:

- Da li znate da se u Jugoslaviji promenio režim? Mihailović je streljan!